

ДА БІАГРАФІІ СКАРЫНАЗНАЎЦЫ ЯНКІ САДОЎСКАГА

Найбольш вядомымі скарызназнаўцамі на эміграцыі можна назваць айца Аляксандра Надсана ды Вітаўта Тумаша. Апошні быў не толькі аўтарам шматлікіх публікацый, але і складальнікам даведніка «Пяць стагодзьдзяў Скарыніяны XVI—XX» (Нью-Ёрк, 1989). Анатаваная бібліяграфія ахоплівае Скарыніяну ад 1492 да 1982 г. у 7 раздзелах: актавыя, летапісныя, эпістальярныя матэрыялы; выданні самога Скарыны; рукапісныя копіі і належаўні Скарынавых выданняў; літаратура пра Скарыну і ягоную дзейнасць (каля 2500 пазіцый); творы літаратуры і мастацтва пра Скарыну; Скарына ў музыцы; рознае (арганізацыі і г. д.). Сярод згаданых у кнізе публікацый ёсць і колькі пазіцый (у тым ліку і дзве дысертацыі), якія належалі прафесару Кінгстанскага ўніверсітэта ў Канадзе доктару Янку Садоўскаму.

Звестак пра жыццё гэтага навукоўца ў друку амаль не засталася. Можна згадаць хіба што некралог у газеце «Беларус»¹ ды кароткія згадкі ў кнізе а. Аляксандра Надсана «Біскуп Чэслаў Сіповіч: святар і беларус» (Мінск, 2004). Тым больш каштоўным з’яўляецца фонд Янкi Садоўскага ў Нацыянальнай бібліятэцы і архіве Канады ў Атаве (*Library and Archives Canada. John Sadowski Fonds. MG31-D124*). У адной з 11 скрыняў дакументаў ёсць англамоўны варыянт аўтабіяграфіі, напісаны каля 1970 г., дзе і выкладзеныя галоўныя падзеі жыцця навукоўца. І хоць факты пададзеныя сцісла і з пэўнымі замоўчваннямі, аднак гэты жыццёпіс можна ўзяць за аснову аднаўлення біяграфіі нашага героя.

Янка Садоўскі нарадзіўся 15 ліпеня 1926 г. у вёсцы Залужжа (сёння Стаўбцоўскі раён Мінскай вобласці) у сям’і селяніна Пятра. У 1933–1939 г. вучыўся ў пачатковай школе ў роднай вёсцы. Пасля, да 1942 г. навучаўся ў сярэдняй школе ў Міры. У 1942–1944 г. вучыўся ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі. Далей у біяграфіі Садоўскага заўважаецца першая лакуна. Навуковец не ўдакладняе, якім менавіта чынам ён трапіў у польскае войска на Захадзе. Аднак можна дапусціць, што разам з іншымі навучэнцамі настаўніцкай семінарыі (з тым самым Аляксандрам Надсанам) ён апынуўся ў 30-й грэнадзёрскай дывізіі СС, якая была кінутая немцамі на змаганне з саюзнікамі ў Францыі. І з іншымі маладымі беларусамі ён з гэтай дывізіі ўцёк, бо ад лютага 1945 г. ужо быў жаўнерам польскага войска генерала Андэрса. Разам з вайскоўцамі ў ліпені 1946 г. Янка Садоўскі прыбыў у Вялікабрытанію і да траўня 1947 г. яшчэ служыў там у Польскім перасяленчым корпусе. Пасля

¹ Сьв. памяці Янка Садоўскі // Беларус. — № 303–304. — Жнівень–верасень 1982. — С. 7.

дэмабілізацыі працаваў у ведамствах брытанскай Камісіі лясной гаспадаркі, а таксама Нацыянальнай вугальнай рады.

У верасні 1949 г. Янка Садоўскі здаў у Лондане іспыт на атрыманне атэстата сталасці, а ўжо ў кастрычніку таго ж года паехаў у Італію «*вывучаць італьянскую і лацінскую мовы*». Тут у аўтабіяграфіі Янкі Садоўскага, пісанай для кіраўніцтва Кінгстанскага ўніверсітэта, свядома замоўчваецца рэлігійная складовая жыцця навукоўцы. Пры атрыманні магчымасці навучання ў Рыме Садоўскі яшчэ ў 1948 г. паступіў кандыдатам у ордэн марыянаў, пра разбудову якога так дбаў стваральнік беларускага рэлігійна-грамадскага асяродку ў Паўночным Лондане а. Часлаў Сіповіч. Таму, пасля навіцьяту, Садоўскі і распчаў навучанне ў Рыме ў падрыхтоўцы да святарства¹.

У аўтабіяграфіі сцвярджаецца, што ў 1950–1952 гг. ён навучаўся ў Папскім інстытуце «Ангелікум» у Рыме, дзе атрымаў ступень бакалаўра філасофіі. У 1952–1956 гг. ён вывучаў тэалогію ў Папскім «Грыгарыянскім» універсітэце і атрымаў ліцэнцыят у тэалогіі. Праўда, надзеі а. Часлава Сіповіча студэнт не апраўдаў. Ужо ў 1953 г. ён вырашыў не аднаўляць сваіх законных шлюбаў у марыянаў ды перайшоў з візантыйскага ў рымскі абрад, у якім ён 17 снежня 1955 г. быў пасвечаны ў святарства².

Святарства не спыніла навучання. У 1956–1958 гг. Садоўскі вывучаў бібліеістыку ў Папскім біблейскім інстытуце, па сканчэнні якога меў ліцэнцыят у Святым Пісанні. Адначасова ў 1956–1960 гг. вучыўся ў Рымскім універсітэце, спецыялізаваўся на вивучэнні гісторыі ўсходнеславянскіх моў і зацікавіўся даследаваннем жыцця і дзейнасці Францыска Скарыны. З гэтай нагоды ў Садоўскага завязалася ліставанне з Вітаўтам Тумашам, якое працягнулася на доўгія гады. Тумаш карыстаў з наяўнасці «свайго» чалавека ў Італіі, каб праверыць розныя факты Скарынавай біяграфіі, часам прасіў Садоўскага дапамагчы з перакладамі некаторых лацінскіх выразаў. Ліставанне двух скарыназнаўцаў захоўваецца ў архіве Садоўскага ў Канадзе і чакае свайго даследчыка.

Вынікам «італьянскага» перыяду навучання ды скарынаведы Янкі Садоўскага стала знаходка ў падуанскім архіве новага дакумента, згодна з якім можна было меркаваць, што паміж 1506 і 1512 гг. будучы першадрукар быў сакратаром у дацкага караля. Янка Садоўскі спрабаваў таксама знайсці доказы таго, што Скарына вучыўся ва ўніверсітэце ў Капенгагене. Значна пазней, у 1969 г., у лонданскім *The Journal of Byelorussian Studies* пабачыў

¹ Надсан, А. Біскуп Чэслаў Сіповіч: святар і беларус / А. Надсан. — Мінск: БелФранс, 2004. — С. 161.

² Тамсама. — С. 126.

свет артыкул даследчыка, прысвечаны звесткам пра «дацкі» перыяд жыцця першадрукара¹.

Іншым вынікам «італьянскага» перыяду стала атрыманне Янкам Садоўскім у 1964 г. ступені доктара літаратуры ў славяназнаўстве. А дысертацыя яго, напісаная пад кіраўніцтвам прафесара Р. Пічыя (*R. Picchio*), мела назву «Францызск Скарына».

Праўда, у часе абароны дысертацыі Янка Садоўскі ўжо не жыў у Італіі. У лютым 1961 г. на загад а. Часлава Сіповіча ён вярнуўся ў Лондан, дзе меўся стаць кіраўніком Беларускай школы-інтэрната імя Св. Кірылы Тураўскага. Аднак выконваў гэты абавязкі ён вельмі невялікі час, ужо ў снежні 1961 г. Янка Садоўскі пакінуў і Марыян Хаўз і наогул святарства ды ў хуткім часе ажаніўся з англічанкай.

Застаўшыся на нейкі час жыць у Лондане, Садоўскі выкладаў рускую мову ў розных мясцовых школах. Ад 1964 г. пачаў рыхтаваць дактарат філасофіі ў галіне рускай мовы і літаратуры ў Школе славянскіх і ўсходнееўрапейскіх студыяў Лонданскага ўніверсітэта. Спецыялізаваўся ён у гісторыі ўсходне-славянскіх моў і падрыхтаваў дысертацыю на тэму «Лінгвістычны аналіз Чатырох Кніг Царстваў, надрукаваных Францыскам Скарынам у 1518 г.». Сваю працу пісаў пад кіраўніцтвам вядомага брытанскага славіста прафесара Роберта Оты ды прафесара М. Самілава. Ступень доктара філасофіі атрымаў 8 лістапада 1967 г.

Пасля абароны Янка Садоўскі змог нарэшце з’ехаць з Вялікабрытаніі, дзе яму было складана жыць з адчуваннем крыўды з боку беларускіх святароў. Навуковец перабраўся за акіян. У 1968–1969 гг. ён выкладаў рускую мову і літаратуру ў Ілінойскім універсітэце ў Чыкага. Аднак пачуваўся тут не надта добра. У лісце да Кастуся Акулы ад 4 траўня 1969 г. пісаў, што меў праблемы з горлам, што ЗША надаелі, «*як горкі яблык*». Вельмі чакаў выезду ў Канаду. Тут ад 1 ліпеня 1969 г. ён атрымаў пасаду дацэнта рускай мовы і літаратуры ў Квінс-універсітэце ў Кінгстане (штат Антарыя, Канада). І менавіта ў гэтым універсітэце Янка Садоўскі працягнуў сваю навуковую дзейнасць ды працаваў да раптоўнай смерці ў 1982 г.

У гэты «канадзійскі» перыяд свайго жыцця навуковец меней займаўся скарызназнаўствам. У Садоўскага з’явіліся іншыя тэмы: ён пісаў пра беларускі ўплыў на рускую культуру ў XVI–XVII стст., пра беларускую літаратуру ў XIX ст., пра асобных беларускіх літаратараў XX ст. (Рыгора Крушыну, Васіля Быкава). Садоўскі пэўны час рабіў адмысловыя англамоўныя агляды беларускіх публікацый для *The Year’s Work in Modern Languages Studies*. Аднак найбольш вядомым навуковец стаў як аўтар першай даследчай працы,

¹ Sadowski, J. Skaryna’s Stay in Denmark / J. Sadowski // *The Journal of Byelorussian Studies*. — Vol. II. — № 1. — London, 1969. — P. 25–28.

прысвечанай беларускай эміграцыі на Захадзе, — кнігі «Гісторыя беларусаў у Канадзе»¹.

Тым не менш, і ў Канадзе з’яўляліся некаторыя скарынаведныя публікацыі Садоўскага², а таксама рыхтавалася да друку кніга на падставе дзвюх дысертацыяў. Першы раз навуковец паведамляў пра магчымасць выдання сваёй скарынаведнай працы ў згаданым вышэй лісце да Кастуся Акулы. Яшчэ ў 1969 г. Садоўскі сцвярджаў, што выдавецтва ўніверсітэта ў Алабаме прапаноўвала яму выдаць ягоную дысертацыю пра Скарыну. Пазней пра гэта ж пісалася як пра справу амаль што вырашаную ў 1972 г. Тут варта прывесці адзін з лістоў Вітаўта Тумаша да Янкі Садоўскага, які адлюстроўвае асобныя аспекты тагачаснага скарыназнаўства, а таксама пэўныя прынцыповыя разыходжанні двух даследчыкаў.

«26 студзеня 1972 г.

Вельмі паважаны спадару Прафэсару!

Днямі дастаў ад а. А. Надсана паведамленьне зь Лёндану аб новым важным адкрыцці ў галіне скарыніны: у экзэмпляры “Малой падарожнай кніжкі” Каралеўскае бібліятэкі ў Капэнгаге ён выявіў нідзе дагэтуль нязнойдзеную Скарынаву Пасхалію. На падставе-ж яе далася ўстанавіць час выхаду Падарожнай кніжкі — 1522 год. Дык яна першы віленскі друк Скарыны, а не Апостал 1525 году (магчымасць гэткую браў і я на ўвагу, ЗАПСЫ, кн. 5. б. 24). Пра знаходку А. Надсан ужо даў артыкул у “Божым шляхам”. Дык дату пачатку Скарынавага друку ў Вільні давядзецца цяпер [выправіць] і ў артыкуле маім пра канфіскату Скарынавых кнігаў у Вроцлаве, калі б да яго друку дайшло.

Як Вы паведамлялі ў Вашым перадкалядным лісьце, ужо ў гэтым месяцы мела ісьці ў друк Вашая дысертацыя. Вітаю Вас з удачай! Яшчэ на адну важную й каштоўную пазыцыю ў скарынаведнай літаратуры будзе больш.

Пры гэтай нагодзе перадаць хачу й пару маіх заўвагаў пра друкаваную ў ЗАПСАХ частку дысертацыі — можа нешта з гэтага прыдасца пры апошняй рэдакцыі. Калісьці, калі былі прысланыя да друку ў ЗАПСЫ «Лексычныя асаблівасьці», я заўважыў у іх хіб тэхнічнага характару, ды ўсё-ж пусьціў у друк, “каб толькі хутчэй” кніга друкавалася. Гэтае “хутчэй”, як ведама, за-

¹ Sadouski, J. A History of Byelorussians in Canada / J. Sadouski. — Belleville, 1981. — 148 p.

² Найбольш значнымі скарыназнаўчымі публікацыямі Янкі Садоўскага былі: Садоўскі, Янка. Лексычныя асаблівасьці Кнігі Царстваў Скарыны // Запісы БІНіМ. № 5(11). Мюнхен, 1970. С. 91–112; Sadouski, John. Studies on Doctor Francis Skaryna in the West since World War II. (Дасьледаваньні аб Францішку Скарыну па другой сусьветнай вайне на Захадзе) // Запісы БІНіМ. № 17. Нью-Ёрк, 1983. С. 31–34; Садоўскі Янка. Марфалогічныя асаблівасьці Кнігі Царстваў Ф. Скарыны // Запісы БІНіМ. № 18. Нью-Ёрк, 1988. С. 83–95.

цягнулася пазьней ледзь не на тры гады! Ідзе пра тое, што ў тэксьце Вашага артыкулу ёсьць аж колькісот поклікаў на два слоўнікі — Насовіча ды Крапівы. І два гэтыя прозьвішчы, што ўвесь час паўтараюцца, падаюцца кажны раз у поўным іх напісаньні. У гэтых выпадках куды практычней, адзначаўшы гэта пры пачатку, далей даваць скароты, хапіла-б самой першай літары гэтых прозьвішчаў — Н і К. Гэткі спосаб ашчаджае час, месца, грошы. Паводле майго шацунку, пры тарнаваньні скаротаў артыкул быў-бы на бачыны 4 карацейшы й друк яго адпаведна быў-бы танейшым.

Рэч другая: “Лексычныя асаблівасьці” былі-б моваведам куды цікавейшыя й навукова куды мацнейшыя, калі-б пры кажным Скарынавым слове быў дадзены заўсёды хоць-бы адзін прыклад з тэксту — зварот ці сказ — з гэтым словам. Гэта памагае вельмі лепш асэнсаваць тое значаньне, у якім дадзенае слова Скарына ўжыў.

Не магу стрымацца, каб пры нагодзе ліста не падзяліцца некаторымі маімі меркаваньнямі, не датычнымі ўжо дысэртацыі, але — мовы Скарыны. Пераказваю іх не для нейкае дыскусіі, а толькі ў парадку сяброўскага абмену паглядамі. Зь некаторых Вашых выказваньняў падчас нашых кароткіх сустрэчаў ведаю, што ў гэтым пытаньні пагляды ў нас даволі розныя. Вось дзеля гэтага я пачуваюся да абавязку сказаць, чаму мае якраз гэтыя, а ня іншыя.

Ідзе тут пра ў скарынаведнай літаратуры старое пытаньне: якая мова Скарынавых перакладаў — беларуская ці царкоўнаславянская? Калі ў сваіх біяграфічных ці бібліяграфічных нарысах я трымаюся пагляду, што яна беларуская, дык у запраўднасьці толькі стаю на пазыцыях найбольшага ў беларускай моваведзе аўтарытэту — Аўхіма Карскага, — які ў гэтай справе даў сваю, добра ведамую, формулу, што ў Скарыны “аснова мовы народная беларуская”.

Па шырыні й грунтоўнасьці вывучэньня беларускае й старое, і сучаснае мовы раўні Карскаму пакульшто няма. Для дадзенага пытаньня важна тое, што Карскі знаў дасканальна як мовавед ня толькі мову беларускую, але й царкоўнаславянскую. Гадоў колькідзсят яе ён выкладаў з унівэрсытэцкае катэдры. Ягоная граматыка мовы царкоўнаславянскае да 1917 г. мела 19 выданьняў. Таму калі хто, дык Карскі быў дакладна дасканала падрыхтаваны і аўтарытэtnы на тое, каб даць адказ на пытаньне, якая нацыянальная аснова мовы Скарынавых перакладаў.

Калі ўсё-ж у справе характару мовы Скарыны паўстаюць у моваведаў і немоваведаў сумлевы й засьцярогі, ёсьць на гэта колькі розных прычынаў. Галоўная зь іх тая, што Скарына ў сваіх выданьнях ня зрываў кардынальна з царкоўнаславяншчынай, а наадварот, шмат элемэнтаў гэтае мовы пакідаў, помнячы, відавочна, тое, што чытачы звыклія да кольківяковае ўжо традыцыі панаваньня гэтае мовы ў рэлігійнай літаратуры ды ў царкоўным ужытку, прывыклі да яе, і раптоўны зрыў быў бы не пажаданым — можна было-б “адарвацца ад чытача”. Ці з тых ці іншых меркаваньняў, але мова

ягоных перакладаў побач элементаў беларускіх мае й вельмі шмат захава-нае царкоўнаславяншчыны і маем тут у запраўднасьці своеасаблівы стоп дзвюх моўных стыхіяў, што пазваляе адным уважаць яе за мову беларускую, другім — за ц.-славянскую. У абодвух выпадках гэта значыць толькі, што дадзеная моўная стыхія ўважаецца дамінуючай. Складанае пытаньне азна-чэньня элемэнту дамінуючага камплікуецца, да гэтага, яшчэ рознымі іншымі аспектамі праблемы, на некаторыя зь якіх зьвярну тут увагу.

Найперш, ня ўсе аўтары, што пытаньне гэтае кранаюць, бяруць на ўвет, што мова выданьняў Скарыны не адналітая. У тэкстах некаторых кнігаў ён сьведама захоўваў мову ц.-славянскую, у кнігах характару багаслужэбнага — Псалтыры, Апостале, Часаслоўцы, Акафістах і Канонах, Шэстаднёўцы. Як ён сам пісаў, мовы гэтых, літургічнага характару тэкстаў ён “ня рухаў”. І тэксты гэтых кнігаў напэўна царкоўнаславянскія, хоць і яны маюць даволі беларускіх асаблівасьцяў, каб пазнаць, што паўсталі на беларускай моўнай тэрыторыі. Здрааюцца ў Скарыны й ц.-славянскія цытаты ў кнігах перакладных — яны таксама бясспрэчна не беларускія, а ц.-славянскія. Вось некаторыя аўтары, нясьведамы таго, што Скарына выдаваў тэксты й ц.-славянскія, мяшаюць у вадзін “кацёл” перакладанае зь неперакладаным і даходзяць да хвальшывых выснаваў.

Не адналітая мова Скарыны й у кнігах, тэкст якіх ён “рухае”, перакладае. Аснаўная розьніца выступае ў тым, што ў мове перакладаў выразна шмат больш захоўваецца царкоўнаславяншчыны, як у арыгінальных тэкстах самога Скарыны — прадмовах, паслоўях, камэнтарах, і гэта “канфузіць” некаторых аўтараў пры спробе азначэньня, якога элемэнту ў яе больш — беларускага ці не беларускага. У мове-ж прадмоваў дамінуючая бясспрэчна беларуская моўная стыхія, хоць і ў ёй Скарына захоўвае больш традыцыйнае для рэлігійных кнігаў царкоўнаславяншчыны, як яе тады-ж было ў беларускай пісьменнасьці сьвецкай, актавай. А ёсьць аўтары, што навет і мову арыгінальных тэкстаў Скарыны залічаюць у ц.-славяншчыну, хоць трэба дзівіцца, як можна ц.-славянскімі называць мову, прыкладам, у прадмове да Кнігі Другога Закону: “Толико в том хотят ся згожати, абы были права их, или закон, почтивый, справедливый, можный, потребный, пожиточной, подле прирочения подлуг обычаев земли, часу и месту пригожий, явный, не имея в себе закрытости, не к пожитку единого человека, но к посполитому доброму написанный”. Або з Кнігі Царстваў: “Протож я, Франциско Скорина, меновал есми ту вси тыи письма зособна, абы есте ведали, иже на сторонницах кажных книг моего тружания пописаны суть светки или згоды кратце имени сих вышшейменованых писм”.

Вось для лепшага абгрунтаваньня свае канцэпцыі Жураўскі й уціскае нагвалт усю мову ўсіх Скарынавых выданьняў у сваю ц.-славяншчыну “беларускае рэдакцын”, што бясспрэчна памылкова. Да яе належаць толькі тыя выданьні, ц.-славянскае мовы якіх, як сам Скарына кажа, ён “ня рухаў”. Не падыходзіць-жа напэўна да яе мова ягоных прадмоваў і паслоўяў. — Што й

колькі ц-славяншчыны маюць, для прыкладу, прыведзеныя цытаты? Падганяць іх пад ц-славяншчыну гэта гвалт над фактамі. Мова-ж перакладаў, паколькі гэта двумоўны ў істоце стоп, дае некаторую магчымасьць Жураўскаму падводзіць яе пад свой трафарэт “ц.-сл. мовы бел. рэдакцын”, як дае падставу называць яе і проста мовай у сваёй аснове беларускай іншым аўтарам. Жураўскі ўжо гадамі асабліва рупна шукае тых ц-славянскіх фанэтычных ці марфалагічных асаблівасьцяў Скарынавае мовы, што пераважаюць у яго над беларускімі й заўсёды цешыцца зь іх знаходу. З другога боку, ён заўсёды памяншае ролю элементу беларускага ў гэтым стопе, забываецца пра тысячы чыста беларускіх словаў, пра чыста беларускі яе сьінтаксычны лад, на што зьвярталі ўвагу моваведы ўжо мінулага стагодзьдзя. Што-ж да лексыкі, дык трэба не забывацца, што, паводле некаторых моваведаў, у сучаснай ангельскай мове засталася ўсяго каля 25 % англасакскіх словаў, усё іншае-ж чужое, і не зважаючы на гэта мову гэтую ўсё-ж і цяпер завуць англасакскай.

У сваім разгоне ўціснуць за ўсякую цану ўсю мову выданьняў Скарыны ў рамкі ц-славяншчыны, Жураўскі “забываецца” навет заўсёды прывесьці, хоць бы для акадэмічнае саліднасьці, кардынальна супроцьлежны пагляд найвыдатнейшага майстры беларускае мовы А. Карскага, які ведаў, што ў гэтым пытаньні гаворыць, і які бачыў у Скарыны ц-славяншчыну. Перад сваёй фармулёўкай ён навет адзначае, што ў Скарыны “яшчэ ня рэдкасьць аорысты, імпрэфэкты, ... і іншыя ц-славянскія асаблівасьці ў мове... але ўсё ж аснова мовы народная беларуская, з тымі асаблівасьцямі, якія характарызуюць стае яе звод у Літоўскай дзяржаве”. Жураўскі, з сваёй слабейшай за Карскага ведай ц-славяншчыны і асабліва слабейшым вычуваньнем розніцаў між ёю і старой беларускай мовай, не адчувае й тога, што асэнсоўваў добра яшчэ на пачатку XIX ст. начытаны добра й у ц-славяншчыне, і ў мове старых летапісаў Карамзін, які ўжо тады заўважыў, што Скарына “пісаў моваю свае пары й свае бацькаўшчыны”.

Вось, у скароце, тыя галоўныя матывы й мярканьні, дзеля якіх я застаюся пры сваіх (і Карскага) паглядах на мову Скарыны, не зважаючы на той ці іншы “акадэмічны” разнабой у адпаведнай сучаснай літаратуры.

Прывітаньні зь Нью-Ёрку!

У глыбокай да Вас пашане

Вітаўт Тумаш¹.

Як выглядае, Садоўскі так і не змог выдаць вынікі сваёй скарынаведнай працы асобнай кнігай. Аднак у яго архіве захавалася чарнавы англамоўны машынапіс (290 старонак) пад назвай: *Doctor Francis Skaryna: Life, Works and Language* («Доктар Францыск Скарына: Жыццё, працы і мова»). У прадмове зазначаецца, што кніга напісана на падставе дзвюх дысэртацый: абароненай у

¹ Library and Archives Canada. John Sadowski Fond. MG31-D124. C. 1. F. 58.

Рыме і абароненай у Лондане, а таксама заўвагаў Вітаўта Тумаша. Машынапіс складаецца з уводзінаў і сямі частак.

Ва ўводзінах вылучаныя тры сэнсавыя падраздзелы. Першы з іх уяўляе сабою кароткі агляд скарынаведных працаў пачынаючы ад Рынгельтаўба ды Штрытэра і да сучаснікаў, у тым ліку Вітаўта Тумаша. Другі важны сюжэт уводзінаў звязаны з пытаннем імя Скарыны. Садоўскі згадвае пра варыянт Георгія Францыска Скарыны, але падтрымлівае выснову, што сапраўднае імя першадрукара было менавіта Францыск, а Георгі з’явілася толькі ў адным дакуменце праз памылку пісара. Трэці аспект уводзінаў датычыць веравызнання Скарыны. Садоўскі толькі каротка падае тры асноўныя пункты гледжання на праблему (праваслаўе, каталіцызм ці пратэстантызм як веравызнанні першадрукара), але не робіць уласнай высновы.

У першай частцы манаграфіі разглядаецца эканамічнае, сацыяльнае, рэлігійнае і культурнае развіццё беларускіх земляў у XVI ст. і даводзіцца, што гэтае развіццё ішло ў рэчышчы агульных заходнееўрапейскіх працэсаў. Наступная частка прысвечана біяграфіі Францыска Скарыны. Янка Садоўскі падае асноўныя этапы і спрэчныя пытанні жыццяпісу, якія яшчэ маюць быць дадаткова высветленыя. Далей ідзе адмысловы агляд усіх выдадзеных Францыскам Скарынам кніг, з апісаннем асаблівасцей іх друку, структуры, ілюстрацыяў і г. д. Даследчык абаяраецца на найноўшыя для свайго часу звесткі, у тым ліку згадвае і капенгагенскую знаходку а. Аляксандра Надсана, якая дапамагла вызначыць год выдання «Малой падарожнай кніжкі». Улічваючы, што звесткі пра знаходку былі якраз у прыведзеным вышэй лісце, а публікацыя Аляксандра Надсана выйшла пры канцы 1971 г.¹, можна меркаваць, што захаваны варыянт манаграфіі Янкі Садоўскага, які застаўся ў архіве, быў зроблены не раней за 1972 г. Магчыма, менавіта неабходнасць унясення паправак у тэкст у сувязі з новымі звесткамі спрычынілася да адкладання публікацыі кнігі.

Чацвёртая частка манаграфіі Янкі Садоўскага прадстаўляе уплыў Скарынавых прац ва Усходняй Еўропе. Тут прадстаўлены асобныя прыклады наследавання беларускаму першадрукару ў розных пазнейшых усходнееўрапейскіх выданнях. У тэксце багата рукапісных правак, што сведчыць пра тое, што гэта не апошні варыянт машынапісу.

Наступныя часткі манаграфіі Садоўскага прысвечаны ўласна аналізу мовы Чатырох Кніг Царстваў, выдрукаваных Францыскам Скарынам. І калі папярэднія раздзелы мелі пераважна аглядны характар, прадстаўляючы сістэматызацыю поглядаў розных даследчыкаў, то далейшы тэкст выглядае як больш самастойнае даследаванне. Спачатку Янка Садоўскі разглядае граматыку згаданых кніг, аналізуе фанетычныя асаблівасці, спецыфіку

¹ Надсон, А. Кніга Скарыны ў Капэнгагене / А. Надсон // Божым шляхам. — № 5 (128). — Лёндан, 1971. — С. 9–11.

ўжывання розных часцінаў мовы і прыходзіць да высновы, што моўная аснова Чатырох Кніг Царстваў — царкоўнаславянская, бо фанетычныя асаблівасці ўсходнеславянскай ці беларускай моў тут не пераважаюць. Далей даследчык аналізуе лексічныя асаблівасці тых самых тэкстаў, вылучаючы асобна ўжыванне беларускіх словаў, а таксама словаў з чэшскай, нямецкай і польскай моў. Аналіз ідзе менавіта такім чынам, як у публікацыі для альманаха «Запісы БНіМ», пра якую згадваў Тумаш у лісце, са спасылкамі на два слоўнікі: Насовіча і Крапівы. Янка Садоўскі не пайшоў за парадаю калегі і не дадаў да прыкладаў словаў канкрэтных цытатаў, хоць паўсюль і зрабіў адсылкі да саміх арыгінальных тэкстаў. Наяўнасць вялікай колькасці беларускіх словаў у Скарынавых тэкстах даследчык тлумачыць агульным паходжаннем беларускай і царкоўнаславянскай моў. Значная ж прысутнасць чэшскіх словаў звязана, паводле Садоўскага, з тым, што за аснову ягонага перакладу быў узяты чэшскі варыянт Бібліі.

Агульная выснова Янкі Садоўскага на падставе аналізу тэкстаў Чатырох Кніг Царстваў складаецца са сцвярджэння, што мовай гэтых кніг з'яўляецца царкоўнаславянская са значнай колькасцю беларускіх і агульных усходнеславянскіх словаў.

Як бачым, Янка Садоўскі застаўся верны сваёй пазіцыі што да мовы Скарынавых тэкстаў. Магчыма, калі б яго манаграфія была выдрукавана, яна б дадала новы эпизод у скарыназнаўчыя дыскусіі і ў Беларусі, і на Захадзе. Аднак справа выдання не дайшла да лагічнага заканчэння з невядомых сёння прычын. Захаваны ж у архіве аўтара тэкст, як і яго ўнёсак у скарыназнаўства, яшчэ патрабуе належнай ацэнкі спецыялістамі.